

Dr hab. Andrzej Szmyt, prof. UWM

Olsztyn, 21.04.2023 r.

Instytut Historii

Wydział Humanistyczny

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Ocena dorobku naukowego, dydaktycznego i popularyzatorskiego Pani dr Marzeny Bogus-Spyry z Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie, ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie *nauk humanistycznych* w dyscyplinie *historia*

I. Sylwetka zawodowa (naukowa) Habilitantki

Dr Marzena Bogus-Spyra w 1988 roku uzyskała dyplom magistra wychowania plastycznego w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Częstochowie na podstawie pracy pt. *Różne formy mecenatu państwa nad rozwojem edukacji plastycznej dzieci i młodzieży na przykładzie wybranych instytucji i placówek kulturalno-oświatowych*. Z kolei stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki (specjalność historia edukacji) uzyskała w 2005 r. w Instytucie Badań Edukacyjnych w Warszawie, na podstawie rozprawy pt. *Działalność oświatowa Polaków na Śląsku Cieszyńskimi jej znaczenie dla rozwoju regionu na przykładzie rodu Kotulów (1848-1956)*. Promotorem w przewodzie doktorskim był prof. dr hab. Stanisław Gawlik, a recenzentami pracy prof. dr hab. Tadeusz Lewowicki oraz dr hab. Zenon Jasiński. Swoje kompetencje edukacyjne i zawodowe w zakresie historii uzupełniła m.in. na studiach doktoranckich w Instytucie Historii Uniwersytetu humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie w latach 2018-2022.

Po ukończeniu studiów magisterskich związała się zawodowo z Instytutem Plastyki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, potem Instytutem Sztuk Pięknych Akademii im. Jana Długosza, obecnie Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego, a ostatnio (od 2019 r.) z Katedrą Badań nad Edukacją tejże Uczelni. Przechodziła różne szczeble stanowisk zawodowych – najpierw pracownik techniczny (technik i starszy technik), a następnie (po czterech latach) pracownik naukowo-dydaktyczny i dydaktyczny (kolejno jako asystent, wykładowca, adiunkt, asystent). Aktualnie jest zatrudniona na stanowisku profesora uczelni w Katedrze Badań nad Edukacją na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Częstochowie. Odnotować tu należy rzadko spotykany w środowisku

uniwersyteckim awans zawodowy ze stanowiska asystenta, do którego Habilitantka prawdopodobnie została „zdegradowana” po kilkunastoletnim okresie zatrudnienia na stanowisku adiunkta (prawdopodobnie z powodu nie uzyskania stopnia doktora habilitowanego w ustawowym czasie) od razu na stanowisko profesora uczelni (?!). Oczywiście umożliwia to aktualnie obowiązująca Ustawa o Szkolnictwie Wyższym. Wcześniej przez kilka lat Habilitantka była zatrudniona na stanowisku wykładowcy, również najprawdopodobniej ze względu na upływ czasu, w którym ustawowo należało obronić doktorat. W pracy nauczyciela akademickiego jest to więc kariera raczej nietypowa, a do tego obejmująca różne dyscypliny naukowe. Par. 2, ust. 5, pkt. a) Umowy w sprawie opracowania recenzji zobowiązuje mnie do zaznaczenia, iż w 2013 r. niepowodzeniem zakończyło się postępowanie habilitacyjne Dr Bogus-Spyry, które zostało wszczęte w dyscyplinie pedagogika na Wydziale Pedagogiki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Jak można przeczytać w Autoreferacie recenzenci podkreślili, że dokonania Habilitantki „w niedostatecznym stopniu omawiają problemy pedagogiczne, a skupiają się bardziej na aspektach historycznych”.

II. Ogólna charakterystyka zainteresowań badawczych i dorobku naukowego Habilitantki

Zainteresowania i aktywność naukowa Habilitantki, od momentu pracy nad doktoratem, koncentrują się przede wszystkim na dziejach edukacji, ze szczególnym uwzględnieniem regionu Śląska Cieszyńskiego (a szerzej Śląska Austriackiego). Tak więc można powiedzieć, że jest badaczem historii regionalnej. Poza problematyką wiodącą, nie są Jej też obce zagadnienia z innych obszarów ogólnie rozumianej historii kultury, w tym muzealnictwa, historii społecznej, historii religii i biografistyki. Chronologicznie zakres prowadzonych badań obejmuje przedział czasowy XIX i XX wieku – faktycznie od wojen napoleońskich do końca II Rzeczypospolitej. Jednostkowo jednak, badania habilitantki sięgają również daleko wstecz oraz do czasów współczesnych. Badania nad w/w zagadnieniami zaowocowały licznymi publikacjami, w tym o charakterze biograficznym i edytorskim.

Wykazany i przedstawiony do oceny dorobek naukowy dr Marzeny Bogus-Spyry charakteryzuje się interdyscyplinarnością, a podjętą przez Habilitantkę tematykę badawczą można umiejscowić na pograniczu dwóch dyscyplin: historii i pedagogiki. W przypadku badacza zajmującego się historią edukacji (oświaty) jest to raczej powszechne. Warto w tym miejscu podkreślić, iż całościowy dorobek naukowy Habilitantki, obejmuje trzy różne

dyscypliny: historię, pedagogikę i edukację artystyczną, a więc mieszczące się w obrębie nauk humanistycznych, społecznych i sztuki. Oczywiście w związku z wnioskiem o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie historia, tylko ten zakres badawczy może być tu oceniany pod względem merytorycznym i ilościowym. Jednakże przedstawiając charakterystykę ogólną dorobku naukowego Habilitantki warto również zwrócić uwagę na niewątpliwe dokonania w pozostałych dyscyplinach.

Ogólnie dorobek naukowy dr Marzeny Bogus-Spyry w dyscyplinie historia (po obronie doktoratu), według wykazu przedstawionego przez Habilitantkę, składa się z trzech monografii autorskich, w tym jednej we współautorstwie, ale z 70% udziałem w całości; dwóch tomów edycji źródeł historycznych (*Dziennik A. Cinciały...*), wydanych przez Habilitantkę i opatrzonych przez Nią obszernym wprowadzeniem, przypisami, indeksem osobowym itp.; redakcji naukowej jednej monografii zbiorowej; siedemnastu artykułów i jednej recenzji w czasopismach naukowych, w tym kilka w renomowanych i wysokopunktowanych (dwóch we współautorstwie, a po jednym w języku, angielskim, niemieckim i czeskim); piętnastu rozdziałów w monografiach zbiorowych, w tym dwóch we współautorstwie, trzech w języku angielskim, jednego w języku niemieckim i jednego w języku czeskim oraz z ośmiu haseł encyklopedycznych (od 1 do 3 stron, głównie w czeskim *Biografickým Slovníku Slezska a severní Moravy*). W sumie więc na „historyczny” dorobek Habilitantki składa się 46 publikacji, co według moich wyliczeń, w aktualnej punktacji branej pod uwagę do oceny parametrycznej daje ponad tysiąc punktów! W naukach humanistycznych jest to więc liczba znacząca, nawet jeśli chcielibyśmy opierać ocenę dorobku na owej „punktozie”. Dla nauk humanistyczno-społecznych nie jest to jednak miarodajne, biorąc choćby pod uwagę ostatnie „windowanie” owej punktacji w przypadku niektórych czasopism. Podobnie ma się sprawa z indeksem Hirscha, Impact Factorem, czy liczbą cytowań, bowiem owe elementy oceny powinno się raczej stosować do nauk ścisłych. W mojej ocenie dorobek dr Bogus-Spyry świadczący o Jej dojrzałości naukowej i jest wystarczający do ubiegania się o stopień naukowy doktora habilitowanego w dyscyplinie historia. Warto też zaznaczyć, iż dorobek Habilitantki w innych dyscyplinach naukowych obejmuje dodatkowo trzydzieści pozycji bibliograficznych. Poza tym godny podkreślenia jest również fakt, iż dorobek naukowy Pani Doktor powstał w większości po 2013 r., kiedy to miało miejsce pierwsze podejście do habilitacji (wówczas w dyscyplinie pedagogika).

III. Ocena głównego osiągnięcia naukowego

Jako szczególne osiągnięcie naukowe w przewodzie habilitacyjnym Pani dr Marzena Bogus-Spyra zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o Szkolnictwie Wyższym i Nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.) wskazała cykl 16 publikacji powiązanych ze sobą tematycznie, których problematyka badawcza została określona wspólnym tytułem jako *Oświata elementarna w procesach modernizacji społeczeństwa do 1918 roku ze szczególnym uwzględnieniem nauczycieli szkół ludowych (na przykładzie pogranicza polsko-czeskiego na Śląsku Austriackim)*. Na ów monotematyczny cykl publikacji składają się przede wszystkim dwie monografie, z których pierwsza była zapewne osiągnięciem przedstawionym we wcześniejszym postępowaniu (2013 r.), druga zaś została przygotowana we współautorstwie, ale z 70% udziałem Habilitantki, jako efekt realizacji projektów badawczych (w tym jeden projekt zagraniczny), w których była wykonawcą i kierownikiem (w latach 2013-2019). Przedstawiony do oceny monotematyczny zbiór publikacji uzupełnia czternaście artykułów opublikowanych w latach 2009-2021. Faktycznie ów zbiór obejmuje jednak pięć artykułów w czasopismach naukowych, osiem rozdziałów w monografiach zbiorowych oraz jedno obszerne wprowadzenie do edycji źródłowej, stanowiące bardzo istotny jej element. Zatem uważam, iż ów wysiłek edytorski również powinien być brany pod uwagę jako jedno z głównych osiągnięć naukowych Habilitantki. Trudno jednoznacznie ocenić prawidłowość doboru publikacji do monograficznego zbioru oraz jego zgodność z wymienionym tytułem. Z kolei w porównaniu do jednej wiodącej monografii przedstawianej zwykle do oceny jako główne osiągnięcie w przewodzie habilitacyjnym, o wiele trudniej ocenić monotematyczny cykl publikacji składający się z kilkunastu pozycji bibliograficznych. W tym przypadku wydaje się, że jako główne osiągnięcie można uznać już samą książkę pt. *Nauczyciele oraz ich stowarzyszenia na tle dyskursu społecznego w modernizującej się Europie*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2019, ss. 552, w tym autorstwa Habilitantki s. 7-29 i 185-539, a więc w sumie 389 stron. Szkoda tylko, że dr Bogus-Spyra przygotowała książkę we współautorstwie, a nie samodzielnie (w 100%), bo zainteresowania, doświadczenie badawcze i dorobek mogą sugerować, że Habilitantkę stać na samodzielne jej opracowanie. Z kolei wbrew tytułowi cyklu publikacji uznanego za główne osiągnięcie naukowe, tj. *Oświata elementarna w procesach modernizacji społeczeństwa do 1918 roku...*, poszczególne elementy owego zbioru poświęcone są w głównej mierze nauczycielom szkół elementarnych (ludowych), a nie ogólnie oświacie elementarnej. W mojej ocenie można było więc ów tytuł ująć nieco inaczej, tj. w sposób bardziej zbliżony do tytułów i problematyki poszczególnych publikacji, np. *Nauczyciele szkół elementarnych w procesie modernizacji...* itd. Z drugiej też strony, nie wiem czy nie przyniosło by lepszego efektu

końcowego (nie zrobiło by lepszego wrażenia na recenzentach) zastąpienie w przedstawionym cyklu publikacji, kilku rozdziałów w opracowaniach zbiorowych artykułami umieszczonych w czasopismach, które ze względów oczywistych, najczęściej mają wyższy prestiż naukowy. Chodzi tu choćby o artykuły opublikowane w „Przeglądzie Historyczno-Oświatowym (nr 1/2 z 2012 r.), czy w „Historica”. Revue pro historii a...” (nr 1 z 2018 r.).

Jak już wyżej wspomniałem, zakres zainteresowań naukowych Habilitantki obejmuje badania regionalne dotyczące przede wszystkim historii edukacji. Natomiast, jak sama podaje w autoreferacie, problem badawczy, z którym wiąże się cykl publikacji wskazany jako główne osiągnięcie skupia się na czterech podstawowych obszarach:

„1. Historyczny rozwój szkolnictwa/oświaty elementarnej na pograniczu polsko-czeskim na przykładzie Śląska Cieszyńskiego (Austriackiego) [4], [8], [15];

2. Rola nauczycieli szkół elementarnych w procesie zmian oświatowych regionu, jako nowej grupy zawodowej o ambiwalentnym statusie społecznym [1], [2], [3], [5], [7], [10];

3. Walka nauczycieli elementarnych o zmianę statusu społecznego i efekty osiągnięte dzięki zrzeszaniu się w związki zawodowe [6], [9], [12], [13], [14], [16];

4. Działania nauczycieli ludowych jako czynnik procesów modernizacyjnych w regionie [5], [6], [9], [11], [14], [16]”.

Wśród przedstawionego cyklu publikacji, w pierwszej kolejności należy odnieść się do obu monografii, a w dopiero potem do artykułów i rozdziałów w opracowaniach zbiorowych. Recenzentami wydawniczymi pierwszej z nich byli prof. Wiesława Korzeniowska oraz prof. Dan Gawrecki, natomiast wydawcami Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie oraz Kongres Polaków w Republice Czeskiej. Obszerna monografia pt. *Nauczyciele szkół ludowych Śląska Cieszyńskiego w XIX i na początku XX wieku. Uwarunkowania prawne i zawodowe, Český Těšín/Czeski Cieszyn – Częstochowa 2013, ss. 518* składa się ze wyczerpującego wstępu, czterech części tematycznych, wśród których trzy pierwsze – LEGISLACYJNE I INSTYTUCJONALNE DETERMINANTY OŚWIATOWE NA ŚLĄSKU CIESZYŃSKIM; NAUCZYCIELE ŚLĄSKA CIESZYŃSKIEGO JAKO KATEGORIA SPOŁECZNO-ZAWODOWA; ASPEKTY KSZTAŁCENIA I ROZWOJU ZAWODOWEGO NAUCZYCIELI REGIONU; składają się z pięciu rozdziałów, natomiast część czwarta – BLASKI I CIENIE ZAWODU, STYMULATORY I INHIBITORY CZYLI WEWNĘTRZNE

I ZEWNĘTRZNE PRZYGOTOWANIE WARSZTATU PRACY podzielona jest na cztery rozdziały. Całość tekstu zwieńczona jest obszernym *postscriptum* (zakończeniem), stanowiącym swego rodzaju podsumowanie całości rozważań. Treść merytoryczną książki uzupełniają tabele z wykazem skrótów i źródeł w nich zastosowanych (i wykorzystanych) oraz bibliografia, a więc wykaz wykorzystanych źródeł, zarówno archiwalnych, jak i drukowanych, prasy pochodzącej z okresu objętego problematyką badań oraz obszerny wykaz literatury przedmiotu i wykorzystanych publikacji internetowych. Cennym uzupełnieniem treści są liczne ilustracje, których ze względu na przesłanie wyłącznie elektronicznej wersji dorobku, recenzent niestety nie widzi. Książka posiada również streszczenia w języku angielskim, niemieckim i czeskim oraz indeks nazwisk. Oczywiście książkę otwiera spis treści oraz bardzo przydatny wykaz skrótów.

Problematyka podjęta przez Habilitantkę nie doczekała się jak do tej pory wnikliwego i całościowego, a do tego wyczerpującego opracowania. Monografia wypełnia zatem lukę w dotychczasowych badaniach zarówno nad historią regionu Śląska Cieszyńskiego, jak i historią edukacji, stanowiąc cenne uzupełnienie dotychczasowych głównie przyczynkarskich rozważań na ten temat, chociaż nie wyczerpuje tematu w całości. Jednocześnie wpisuje się w zakres badań nad znaczeniem oraz dorobkiem regionu, jak i rolą jaką spełniali w nim nauczyciele szkół elementarnych. Podjęcie tego tematu uważam więc za słuszne i jak najbardziej wskazane, szczególnie w kontekście podjętych przez Habilitantkę badań interdyscyplinarnych.

Autorka książki przedstawiając we wstępie stan badań i zakres tematyczny swych rozważań nakreśliła jednocześnie cel pracy oraz podstawę źródłową. Zakres chronologiczny i terytorialny także został określony w miarę precyzyjnie. Uzasadniając przyjęty układ pracy Autorka omówiła tematykę kolejnych rozdziałów i wyjaśniła przyjętą metodę badawczą. Dzięki zastosowaniu problemowej metody badawczej i przyjętemu układowi opracowanie jest przejrzyste i nie ogranicza się do „czystego” przedstawienia faktów źródłowych. W rozważaniach nt nauczycieli szkół elementarnych Śląska Cieszyńskiego. W treści narracji historycznej Habilitantka wykorzystala „ujęcie socjologiczno-pedagogiczne z analizą dokonań zawodowych nauczycieli”¹.

W pierwszej części książki Habilitantka przedstawiła uwarunkowania prawne i instytucjonalne, w ramach których funkcjonowali nauczyciele na Śląsku Cieszyńskim w

¹ M. Bogus, *Nauczyciele szkół ludowych Śląska Cieszyńskiego w XIX i na początku XX wieku. Uwarunkowania prawne i zawodowe*, Czeski Cieszyn-Częstochowa 2013, s. 17.

przyjętych granicach chronologicznych. Skupiając się głównie na latach 1869-1918, wielokrotnie zwracała uwagę, że dla szkolnictwa Monarchii Habsburskiej ważną cezurą był rok 1869, kiedy wydano liberalną Ustawę szkolną o podstawach oświaty w zakresie szkół ludowych (elementarnych). W pierwszym rozdziale tej części Autorka przedstawiła najważniejsze akty prawne, a w drugim instytucje oświatowe w świetle ówczesnego ustawodawstwa. W trzecim zaś zajęła się kwestią nazewnictwa i typów szkół ludowych na Śląsku Cieszyńskim. Natomiast rozdział czwarty, traktuje o strukturach nadzoru nad szkolnictwem. Ostatni rozdział Autorka poświęciła nauczycielom w świetle przysięgi służbowej składanej przy pierwszym stałym mianowaniu. Część druga książki rozpoczyna się od przedstawienia sytuacji nauczycieli na Śląsku Cieszyńskim w perspektywie historycznej (od średniowiecza do 1805 roku). Habilitantka zwróciła tu m.in. uwagę na niskie zarobki, a tym samym na niską pozycję społeczną nauczycieli szkół ludowych, chociaż nie zawsze odpowiadało to rzeczywistości. Rozdział drugi tej części przedstawia m.in. dane dotyczące liczby nauczycieli, uwzględniając przy tym ich podział pod względem kwalifikacji, sprawowanych funkcji zawodowych, wyznania itp. W tym kontekście zwraca uwagę ostrożność Autorki przy analizie narodowości nauczycieli (s. 132–133), bowiem, jak słusznie zauważyła, język nauczania nie zawsze pokrywał „z osobistymi preferencjami językowymi, a tym bardziej narodowymi dydaktyków”². Kolejne dwa rozdziały są poświęcone nauczycielom placówek prywatnych oraz nauczycielkom szkół Śląska Cieszyńskiego. Autorka słusznie zwróciła tu uwagę na wyraźną ewolucję pozycji kobiet w szkolnictwie regionu. Część drugą zamyka rozdział dotyczący pozycji nauczycieli w środowisku lokalnej inteligencji w XIX i na początku XX w. Trzecią część monografii Autorka poświęciła różnym aspektom kształcenia i rozwoju zawodowego nauczycieli rozpoczynając swoje rozważania od omówienia poszczególnych placówek kształcących pedagogów (kursy, preparandy i seminaria). W kolejnych dwóch rozdziałach omówiła egzaminy kwalifikacyjne oraz sposoby doksztalcenia kadry pedagogicznej placówek elementarnych. W następnych zaś zwróciła uwagę na drogi awansu zawodowego oraz na wynagrodzenie i warunki pracy nauczycieli szkół ludowych. Część czwarta, najobszerniejsza w całej monografii, w pierwszej kolejności poświęcona jest praktycznej realizacji założeń pedagogicznych, w tym m.in. koncepcjom i metodom, planom nauki i realizacji programów nauczania. Kolejny rozdział tej części traktuje o materialnych płaszczyznach pracy nauczyciela, w tym o podręcznikach, literaturze metodycznej, wyposażeniu sal lekcyjnych i bibliotekach szkolnych. W rozdziale trzecim przedstawiony jest

² Ibidem, s. 133.

wzór nauczyciela, jego dodatkowe obowiązki, misja wychowawcza i posłannictwo społeczne. Przedstawione są też zadania instruktorskie, troska o higienę uczniów, podejmowanie działań prozdrowotnych oraz obowiązki dotyczące sprawozdawczości. Ostatni rozdział tej części, a zarazem całej książki poświęcony jest nadzorowi pedagogicznemu, merytorycznej ocenie nauczycieli oraz nagrodom i karom. Całość tekstu zamyka obszerne zakończenie zatytułowane „Postscriptum”. Habilitantka, poza podsumowaniem swoich rozważań, porównała w nim środowisko nauczycieli szkół ludowych Śląska Cieszyńskiego z ich odpowiednikami w Galicji i częściowo także w pozostałych zaborach, tj. w Wielkim Księstwie Poznańskim i Królestwie Polskim. Szkoda tylko, że zabrakło odniesienia do tzw. Ziemi Zabrzanych. Poza tym zabrakło chyba choćby lakonicznych odniesień w kwestii zależności statusu nauczycieli szkół elementarnych od poziomu ekonomicznego danej prowincji. Można jednak zgodzić się z Michałem Morys-Twarowskim – recenzentem ocenianej książki, że opracowanie dr Bogus-Spyry stanowi „wręcz wzorcowy przykład, jak należy uprawiać historiografię regionalną – nie tylko opisać pewną rzeczywistość, ale wkomponować ją w szersze tło”³.

Oceniając bibliografię, należy pokreślić, że Habilitantka oparła swe rozważania na szerokiej podstawie źródłowej. Mam tu na myśli zarówno bogactwo wykorzystanych źródeł archiwalnych (z archiwów polskich i czeskich), źródeł drukowanych, druków urzędowych, zbiorów aktów prawnych, materiałów statystycznych, sprawozdań itp. Uzupełnieniem bibliografii wykorzystanej w pracy były liczne czasopisma z epoki, w tym prasa nauczycielska. Wykorzystana literatura obejmuje dotychczasowe osiągnięcia zarówno Habilitantki, jak i dokonania innych badaczy zajmujących się historią edukacji i przeszłością Śląska Austriackiego, w tym w języku polskim, niemieckim i czeskim. Na uwagę zasługuje też sięgnięcie do wielu publikacji internetowych i prac niepublikowanych.

Podsumowując, można stwierdzić, że monografia stanowi wyczerpujące omówienie praktycznie wszystkich aspektów dotyczących nauczycieli szkół ludowych, w tym uwarunkowań prawnych i zawodowych, w których przyszło im funkcjonować na Śląsku Cieszyńskim w XIX i na początku XX wieku. Niezaprzeczalną wartością jest przedstawienie omawianej grupy społeczno-zawodowej w kontekście całej inteligencji regionu oraz ujęcie komparatystyczne problemu. Wartość owego kompletnego opracowania nie umniejszają

³ Zob. rec. Michała Morys-Twarowskiego w „Zeszytach Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego”. Prace Historyczne 145, z. 1 (2018), s. 208.

drobne potknięcia czy nieścisłości dotyczące nazewnictwa, jak też brak indeksu nazw geograficznych.

Kolejna monografia ujęta przez Habilitantkę w cyklu publikacji przedstawionych do oceny jako główne osiągnięcie badawcze, która ukazała się w 2019 roku nakładem ogólnopolskiego Wydawnictwa Adam Marszałek, została przygotowana we współautorstwie z cenionym badaczem dziejów Śląska Austriackiego (Cieszyńskiego) prof. Januszem Spyry. Książka nosi tytuł *Nauczyciele oraz ich stowarzyszenia na tle dyskursu społecznego w modernizującej się Europie*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2019, ss. 552. W tym przypadku jednym z recenzentów wydawniczych był również prof. Dan Gawrecki, drugim natomiast dr hab. Piotr Gołdyn, prof. UAM. Obszerne opracowanie będące niejako kontynuacją badań dr Bogus-Spyry nad zbiorowością nauczycieli szkół ludowych Śląska Austriackiego, składa się z trzech części tematycznych, z których pierwsza, pt. ORGANIZACJE NAUCZYCIELSKIE W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNEJ (DO 1914 ROKU), będąca niejako wprowadzeniem do zasadniczego tematu, jest autorstwa wspomnianego już Janusza Spyry, zaś dwie kolejne, omawiające FORMY PRACY I ODDZIAŁYWANIA ORGANIZACJI NAUCZYCIELSKICH oraz RYWALIZACJĘ I WSPÓŁPRACĘ NAUCZYCIELI NA TLE DYSKURSU SPOŁECZNEGO opracowane zostały przez Habilitantkę. Poza treścią merytoryczną ujętą w trzech częściach tematycznych, które dodatkowo podzielone zostały na rozdziały, na całość monografii składa się spis treści, wykaz skrótów, klasyczny wstęp (choć może trochę zbyt obszerny, szczególnie jeżeli chodzi o przedstawienie samej grupy społeczno-zawodowej nauczycieli szkół elementarnych), zakończenie (ujęte w formie obszernego, ale trafnego podsumowania), wartościowy aneks, obszerna bibliografia oraz indeks osobowy i abstrakty w językach angielskim, czeskim i niemieckim. Opracowany temat przedstawiony został w ujęciu problemowym, ale z chronologicznym porządkiem opisywanych wydarzeń i działań związków nauczycielskich. Obok klasycznych metod historycznych, Habilitantka zastosowała metody typowe dla badań prasoznawczych, głównie ze względu na szerokie wykorzystanie czasopism, wśród których najistotniejsze były tytuły wydawane przez poszczególne stowarzyszenia i organizacje nauczycielskie. Bardzo dobrze, że we wstępie zostały wyjaśnione kwestie dotyczące podstawowej terminologii i określeń odnoszących się do tematu oraz pisowni nazw miejscowych, imion i nazwisk. Jest to szczególnie istotne ze względu na terytorialne (administracyjne), narodowe i językowe zróżnicowanie regionu Śląska Austriackiego.

Jak już wspomniałem, książka jest efektem projektu badawczego NCN, którego habilitantka była kierownikiem i wykonawcą. Cel jaki postawili sobie autorzy (zaznaczony we

wstępie), to przedstawienie w szerokim aspekcie działalności organizacji nauczycielskich na Śląsku Austriackim w XIX w. (głównie w odniesieniu do nauczycieli szkół ludowych) i w mojej ocenie cel ten został w pełni osiągnięty. Jak podkreśliła Habilitantka w autoreferacie, w opracowanych przez siebie częściach obejmujących 70% całości tekstu opierała się „na założeniach tzw. krytycznej analizy dyskursu, co pozwoliło działalność związków nauczycielskich przedstawić jako konflikt społeczny rozgrywający się w historii, zmierzający do »zmiany nastawień społecznych przy pomocy argumentacji oraz oddziaływania na szeroko rozumianą opinię publiczną« w kierunku uznania nauczycieli ludowych za liczącego się aktora społecznego”. W tym kontekście omówiła różne aspekty działalności nauczycieli szkół elementarnych na badanym terenie w okresie „długiego wieku XIX”, skupiając się głównie na jego drugiej połowie, ale do wybuchu I wojny światowej. W obu częściach swojego autorstwa Habilitantka skupiła się na formach pracy i sposobach oddziaływania organizacji nauczycielskich (Cz. II) oraz na rywalizacji i współpracy nauczycieli na tle dyskursu społecznego (Cz. III). W poszczególnych rozdziałach części II najpierw omówiła organizacyjne struktury ruchu nauczycielskiego (stowarzyszenia i zrzeszenia) uwypuklając tu szczególnie Polskie Towarzystwo Pedagogiczne, potem skupiła się na współpracy między zrzeszeniami, a następnie na schematach działalności organizacji nauczycielskich oraz na kształtowaniu opinii publicznej. W ostatnim rozdziale tej części zajęła się kierunkami samopomocy w środowisku nauczycieli ludowych. Z kolei w poszczególnych rozdziałach części III książki dr Bogus-Spyra ukazała sposoby wspólnego działania organizacji nauczycielskich wobec państwa, poszczególnych konfesji i wspólnot lokalnych, skupiając się tu na relacjach organizacji nauczycielskich z państwem Habsburgów, na relacjach z poszczególnymi wyznaniem oraz na relacjach z gminami (władzami gminnymi), a tym samym ze społecznościami lokalnymi (tu uwzględniona została batalia o pozycję zawodową oraz rola nauczycieli w życiu społeczności lokalnych). Autorka zwróciła przy tym uwagę, że nauczyciele szkół ludowych wraz z upływem czasu w coraz większym stopniu angażowali się w działalność nowopowstających stowarzyszeń i instytucji. Trafnie zauważyła, że czasem stawali się również autorytetami w lokalnych środowiskach, obok przedstawicieli duchowieństwa i władz gminnych. W monografii skrótowo została potraktowana kwestia narodowego zaangażowania nauczycieli i ich związków. Może to dziwić w odniesieniu do tak różnorodnego obszaru, którym był Śląsk Austriacki, jednakże jak podkreśliła Habilitantka, problem ten był już wielokrotnie omawiany. Uważam to rozwiązanie za słuszne, nie było bowiem sensu poruszania powszechnie znanej kwestii po raz kolejny. Chociaż należy przyznać, iż Autorka wielokrotnie zwracała uwagę na znaczenie owej problematyki w odniesieniu do omawianego terytorium.

Habilitantka zauważyła też, że w wyniku podejmowanych działań, a także dzięki publicystyce związek i stowarzyszenia nauczycielskie odegrały dużą rolę w promowaniu środowiska oraz w odmienieniu dotychczasowego, niekorzystnego wizerunku nauczycieli szkół elementarnych (Cz. II, R.4). W podsumowaniu zwróciła również uwagę na fakt, że „Śląsk Austriacki może być dobrym przykładem na podkreślenie znaczenia prasy pedagogicznej, gdyż każda działająca na tym terenie centrala narodowa prowadziła własne czasopismo. Nauczycielskie periodyki [...] przyczyniały się też do utwierdzenia w środowisku i jego otoczeniu przekonania o coraz wyższych kompetencjach ludowych nauczycieli, uzasadniając jednocześnie ich aspiracje do przynależności do grona inteligencji”⁴. Dr Bogus-Spyra zwróciła też uwagę, że pozycja społeczna nauczycieli szkół elementarnych w środowiskach lokalnych, szczególnie wiejskich, długo pozostawała ambiwalentna, jednakże wraz ze zmianami w projekcie transformacji społeczeństwa przypisano im rolę „oświecania” niższych warstw społeczeństwa, „zarówno jeśli chodzi o przygotowanie do życia w zmieniającym się świecie, jak też oddziaływanie na ich świadomość w kierunku pożądanym przez polityczne i kulturalne elity”⁵. W książce zabrakło może danych statystycznych dotyczących zaangażowania społecznego nauczycieli pracujących w szkołach ludowych Śląska Austriackiego, jednak jak słusznie podkreśliła Habilitantka „wymagałoby stworzenia odrębnej bazy biograficznej, która nawet w odniesieniu do tego jednego z najmniejszych krajów monarchii Habsburgów byłaby ogromna. Sylwetki większości przywoływanych na kartach niniejszego opracowania działaczy potwierdzają, że w rozwoju zawodowym typowy był dla nich model ciągle doksztalającego się kompetentnego specjalisty edukacji elementarnej, ale także wychowawcy, inspiratora działań dorosłej części mieszkańców, specja od wszystkich sytuacji i spraw nadzwyczajnych. [...]. Generalnie pełnili rolę inteligencji działającej wśród ludu”⁶.

Analizując bibliografię przedmiotu wykorzystaną przez Habilitantkę, można stwierdzić, iż monografia oparta została na bogatej podstawie źródłowej, na którą składają się źródła rękopiśmienne pochodzące z archiwów polskich i czeskich, a także liczne i różnorodne źródła drukowane, w tym publikacje własne omawianych stowarzyszeń. Stanowiły one podstawowy materiał źródłowy odnoszący się do opracowanego tematu, chociaż oczywistym

⁴ M. Bogus-Spyra, J. Spyra, *Nauczyciele oraz ich stowarzyszenia na tle dyskursu społecznego w modernizującej się Europie*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2019, s. 485.

⁵ *Ibidem*, s. 489.

⁶ *Ibidem*, s. 491.

jest, że mają one zróżnicowaną wartość merytoryczną, a do tego posiadają wiele luk, które starali się wypełnić dopiero Autorzy monografii. Istotnym źródłem wykorzystanym w opracowaniu tematu były też akty prawne i prasa, a w szczególności czasopisma wydawane przez poszczególne organizacje i stowarzyszenia nauczycielskie. Na wyróżnienie zasługuje dotarcie do różnorodnej, w tym również niemieckiej i czeskiej literatury przedmiotu, co tylko potwierdza świetne rozeznanie Habilitantki w dotychczasowym stanie badań. W opracowaniu tematu, Autorka korzystała też ze swoich wcześniejszych publikacji oraz z opracowań niepublikowanych i publikacji internetowych, co mimo ich różnej wartości merytorycznej, wśród współczesnych badaczy staje się coraz powszechniejsze.

Oceniając pozostałe publikacje cyklu przedstawionego przez Habilitantkę jako najważniejsze osiągnięcie badawcze, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na artykuły zamieszczone w czasopismach naukowych o różnym zasięgu i prestiżu wyrażonym odpowiednią punktacją w ocenie parametrycznej. Tematyka tych artykułów w głównej mierze dotyczy nauczycieli szkół elementarnych i ich nauczycieli oraz organizacji nauczycielskich funkcjonujących na obszarze Śląska Austriackiego. Chodzi tu o artykuły zamieszczone takich czasopismach jak „Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka””; „Acta Poloniae Historica”, „Wieki Stare i Nowe”; „Slezský sborník”; „Těšínsko”. Większość z nich została jednak wykorzystana w omawianych wcześniej publikacjach książkowych. Podobnie dotyczy to rozdziałów w monografiach zbiorowych, wśród których znalazły się opublikowane referaty wygłoszone wcześniej na konferencjach naukowych. Stąd też wnioskuję, że publikacje te w większości stanowią rezultat badań cząstkowych nad zagadnieniem wiodącym i zostały później wykorzystane w monografiach, ale są także kontynuacją zainteresowań badawczych Habilitantki. Nie ma więc uzasadnienia dla szczegółowej analizy i oceny ich zawartości i merytorycznej wartości. Warto jednak zwrócić uwagę, iż niektóre teksty zostały opublikowane w liczących się opracowaniach zbiorowych (w tym obcojęzycznych) i w renomowanych czasopismach, co niewątpliwie można uznać za istotny element dorobku Habilitantki i znaczące osiągnięcie.

Styl narracji widoczny w publikacjach dr Bogus-Spyry potwierdza doświadczenie Habilitantki w tym zakresie działalności i bogaty warsztat badawczy. Co prawda w niektórych przypadkach zdarzają się drobne potknięcia, wynikające być może z niedoskonałości korekcyjnej (redaktorskiej), ale nie umniejsza to ich wartości. Technika przypisów w owych publikacjach, czy układ i zapis bibliografii też są zadowalająca (bez rażących błędów). Mimo drobnych potknięć i subiektywnych niedoskonałości, oceniając całość przedstawionego

osiągnięcia naukowego dr Bogus-Spyry, należy stwierdzić, iż zarówno przedstawione książki, jak i pozostałe publikacje dowodzą dojrzałości badawczej Habilitantki, umiejętności krytycznego spojrzenia na proces dziejowy oraz umiejętności krytyki źródeł i wyciągania wniosków z analizowanego materiału badawczego. Zarówno przedstawione do oceny monografie, jak i artykuły przygotowane w oparciu o bogatą podstawę źródłową, stanowią ważne i potrzebne pozycje w polskiej historiografii, a szczególnie w historiografii regionalnej, wnosząc do niej znaczący wkład.

IV. Ocena pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (doktoracie)

Jak już wspomniałem, dorobek publikacyjny Habilitantki jest znaczny i stosunkowo różnorodny. Skupia się przede wszystkim na wyszczególnionej wcześniej tematyce priorytetowej, uznanej za główne osiągnięcie dr Bogus-Spyry. Analiza treści pozostałych publikacji dowodzi, iż problematyka regionalna zdecydowanie dominuje w Jej dorobku naukowym, koncentrując się głównie na zagadnieniach zakresu historii kultury, w tym oczywiście dziejów oświaty elementarnej i życia społecznego regionu Śląska Austriackiego. Chociaż zdarzają się również wartościowe publikacje odchodzące od podstawowego nurtu, np. poświęcone ważnym postaciom historycznym, w tym również patronowi Uczelni, w której Habilitantka jest zatrudniona. W artykule zamieszczonym w wysokopunktowanym czasopiśmie „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” Autorka podjęła próbę opisu wyglądu Jana Długosza na podstawie trzech wizerunków współczesnych kronikarzowi. Analiza zachowanych przedstawień z XV wieku pozwoliła uzgodnić najbardziej charakterystyczne cechy zewnętrzne oblicza dziejopisarza. Autorka dowiodła, że średniowieczne portrety Długosza znacząco różnią się od ujęć wizerunkowych artystów wieków późniejszych.

Na uznanie zasługuje zwrócenie uwagi Habilitantki na udział i rolę kobiet w rozwoju szkolnictwa elementarnego regionu Śląska Austriackiego, czy zmniejszającą się rolę duchowieństwa w szkołach od połowy XIX w. W swoich publikacjach kwestie funkcjonowania środowiska nauczycielskiego Śląska Cieszyńskiego itp. Habilitantka przedstawiła też na przykładach konkretnych postaci, stąd nie obca jest jej biografistyka. Tym samym w Jej publikacjach pojawiają się próby szerszego ukazania wydarzeń historycznych przez pryzmat losów jednostki. Przykładem są zarówno publikacje o charakterze biograficznym, jak np. książka podoktorska poświęcona rodowi Kotulów, artykuły o charakterze biograficznym oraz biogramy zamieszczone w regionalnych słownikach biograficznych. Publikacje

Habilitantki obejmują również problematykę. Warto zwrócić uwagę, że o zainteresowaniach historycznych świadczy już faktycznie pierwsza publikacja Dr Bogus-Spyry (z 1991 r.) pt. *Działalność wydawnicza środowiska lwowskiego (1895-1939)*. W ogólnym dorobku publikacyjnym Habilitantki znalazła się również recenzja w czasopiśmie naukowym, a także artykuły dydaktyczne (głównie z zakresu arteterapii) i popularno-naukowe. Jest więc niejako popularyzatorem historii i edukacji, a popularyzacja badań powinna być przecież istotnym elementem pracy naukowej. Nie obca jest Jej też edycja źródeł. Doskonałym przykładem działalności Habilitantki w tym obszarze było przygotowanie dwutomowej, krytycznej edycji dziennika jednego z czołowych polskich działaczy narodowych na Śląsku Cieszyńskim dr. Andrzeja Cinciały. Edycja, która powstała w ramach grantu NPRH, została poprzedzona obszernym wprowadzeniem dr Bogus-Spyry i opatrzona licznymi przypisami. Jest to niewątpliwie jedna z ważniejszych pozycji w dorobku Habilitantki, która z jednej strony pozwoliła jej na poznanie specyfiki pracy edytorskiej, z drugiej zaś na poszerzenie kompetencji badawczych w zakresie dyscypliny historia.

Publikacje dr Bogus-Spyry cechuje zdolność syntetycznego prezentowania wyników badań pochodzących z analizy źródeł i wcześniejszych dokonań badaczy. Stąd też w mojej opinii dorobek pisarski Habilitantki zasługuje na pozytywną ocenę, jest bowiem zarówno obszerny, jak i wartościowy merytorycznie. Jednak w ocenie dorobku naukowego nie chodzi o liczbę publikacji, lecz przede wszystkim o ich jakość naukową. Wynika ona ze spełnienia takich kryteriów jak: znajomość dotychczasowego dorobku na dany temat, podstawa źródłowa z jej rzetelną krytyką, realizacja założeń badawczych, analiza zakończona wnioskami i postulatami badawczymi. Te kryteria Habilitantka respektuje w swych pracach, widać to zwłaszcza w jej publikacjach książkowych. Publikacje dr Bogus-Spyry wzbogacają dotychczasową wiedzę z zakresu dziejów ojczystych i powszechnych, dziejów regionu Śląska Austriackiego (Cieszyńskiego), kształtowania się tożsamości narodowej i społecznej na badanym terenie, a w tym kontekście kształtowania pamięci i świadomości historycznej i edukacyjnej zamieszkałych tam Polaków. Publikacje z zakresu biografistyki są z kolei wyrazem pamięci o osobach zasłużonych dla przedstawienia dziejów regionu i oświaty, a także istoty walki o tożsamość społeczną i narodową.

Poza licznymi publikacjami, problematyce regionalnej oraz dziejom edukacji dr Bogus-Spyra poświęciła też ok. dwudziestu referatów wygłoszonych na konferencjach naukowych i popularno-naukowych, w tym dziesięciu międzynarodowych. Jednakże na szczególną uwagę

zasługuje aktywność Habilitantki w pozyskiwaniu oraz Jej udziale w projektach badawczych (grantach), zarówno polskich, jak i zagranicznych (głównie czeskich), w których pełniła zarówno rolę wykonawcy i kierownika zespołu badawczego. Jest to w środowisku historyków wynik uznania wcześniejszych dokonań, a do tego forma aktywności o dużym prestiżu. Warto tu wyróżnić granty MNiSW, NCN, NPRH, a także grant Republiki Czeskiej. W trakcie realizacji jest kolejny grant NPRH, w którym Habilitantka jest członkiem zespołu badawczego. Jest też członkiem innych zespołów badawczych i projektów, w tym europejskich, dotyczących m.in. Monarchii Habsburskiej.

V. Ocena działalności dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej

Ważnym obszarem aktywności zawodowej Habilitantki jest Jej niezwykła aktywność na polu dydaktyki. Można śmiało stwierdzić, że jest wybitnym dydaktykiem, czego dowodem może być choćby wyjątkowe uznanie w środowisku (oceny studentów, nagrody rektorskie) oraz odznaczenie Medalem Komisji Edukacji Narodowej, który dla nauczyciela akademickiego jest niewątpliwie docenieniem osiągnięć jako nauczyciela akademickiego. Należy jednak podkreślić, iż owa aktywność i osiągnięcia nie są związane z dyscypliną, w której Kandydatka ubiega się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Analizując karierę zawodową Habilitantki wyraźnie widać, iż w tym przypadku działalność dydaktyczna skupia się wokół arteterapii i pedagogiki (dydaktyki), w tym również dydaktyki szkoły wyższej. Z racji wykształcenia, w swej pracy dydaktycznej zajmowała się i nadal zajmuje przede wszystkim kształceniem pedagogów, edukacją alternatywną i plastyczną, w tym arteterapią. W zakresie działalności dydaktycznej można więc stwierdzić, iż Habilitantka nie jest historykiem, chociaż należy przyznać, że na tym polu pracy zawodowej wykazuje się nowatorstwem (nowoczesnym podejściem do procesu dydaktycznego), a do tego posiada liczące się osiągnięcia. W mojej ocenie fakt, iż nie miała do czynienia z nauczaniem historii nie eliminuje Jej w staraniach o uzyskanie stopnia doktora habilitowanego w dyscyplinie wskazanej we wniosku. Przecież znamy wiele przypadków uzyskania stopnia przez osoby, które nawet nigdy nie miały praktyki dydaktycznej na uczelni wyższej (doświadczenia dydaktycznego), nie mówiąc już o nauczaniu historii i to na różnych poziomach edukacji. Habilitantka dydaktycznie nie była dotychczas związana z nauczaniem historii, bowiem ze względu na kierunek i profil wykształcenia, po prostu nie miała takiej możliwości. Mniemam jednak, że Jej dotychczasowe doświadczenie dydaktyczne, jak i osiągnięcia naukowe pozwolą już w niedalekiej przyszłości sprawdzić się w roli promotora młodej kadry naukowej w dyscyplinie historia. Zresztą pierwsze kroki zostały

już przez Habilitantkę zrobione, bo wiem dwukrotnie pełniła rolę promotora pomocniczego w przewodach doktorskich.

Analizując działalność Habilitantki na rzecz popularyzacji nauki i kultury narodowej, która obejmuje różnorodne formy organizacyjne oraz tematyczne, dr Bogus-Spyra była organizatorką wielu seminariów i konferencji naukowych oraz popularno-naukowych w swoim podstawowym miejscu pracy, w tym konferencji Studenckich Kół Naukowych i Młodych Naukowców. Realizuje też promującą środowisko ofertę dydaktyczną, prowadząc lekcje tematyczne i prelekcje dla młodzieży szkolnej oraz dla słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku. Poza tym prowadzi prelekcje w instytucjach kulturalnych i w mediach. Trzeba podkreślić, że jest to działalność, która obejmuje także różne grupy wiekowe, dla których dr Bogus-Spyra przygotowuje odpowiednie materiały dydaktyczne, dostosowuje metody oraz formy organizacyjne. Ponadto jest członkiem stowarzyszeń i towarzystw naukowych oraz zawodowych (m.in. PTH, PTP, SHF), a także rad, kolegów i komitetów redakcyjnych i naukowych serii wydawniczych oraz czasopism naukowych (np. „Pamiętnik Cieszyński”, „International Scientific Journal Education and Science”). Recenzuje również publikacje złożone do druku. Habilitantka odbyła też kilka staży naukowych w Republice Czeskiej w latach 2013-2022., na Uniwersytecie w Ostrawie (3) i w Archiwum w Opawie (2).

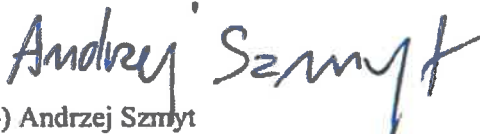
Jako pracownik Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza w Częstochowie brała udział w bezpłatnych zajęciach artystyczno-terapeutycznych dla dzieci z Ukrainy. Inicjatywa ta miała pomóc najmłodszym uchodźcom w pokonywaniu traumy wojennej i w przystosowaniu się do nowego środowiska.

VI. Podsumowanie i konkluzja

Podsumowując należy podkreślić, że przedstawiony do oceny cykl publikacji monotematycznych stanowiących główne osiągnięcie badawcze dr Bogus-Spyry, tj. monografie, artykuły w czasopismach naukowych i rozdziały w opracowaniach zbiorowych, jak i pozostały dorobek stanowią znaczący wkład Habilitantki do nauki historycznej, a w szczególności historii edukacji. Owe publikacje są też znaczącym elementem badań nad historią regionu Śląska Cieszyńskiego, a szerzej Śląska Austriackiego. W moim odczuciu dr Marzena Bogus-Spyra, mimo braku doświadczenia dydaktycznego w zakresie dyscypliny historia znakomicie łączy pracę badawczą jako historyk edukacji i historyk regionalista, z pracą dydaktyczną jako pedagog i terapeuta, a przy tym wykazała się aktywnością organizacyjną i

popularyzatorską. Poza tym połączenie różnych form działalności (praca badawcza i edukatorska), a do tego w różnych dyscyplinach, jest zadaniem niezwykle trudnym i stanowi ogromne wyzwanie zawodowe. Należy więc podziwiać wysiłek badawczy osoby, która praktycznie większość aktywności zawodowej poświęciła praktyce terapeutycznej.

Przedstawione powyżej opinie na temat dorobku naukowego, dydaktycznego oraz organizacyjnego i popularyzatorskiego upoważniają mnie do sformułowania konkluzji, że dr Marzena Bogus-Spyra spełnia warunki konieczne do uzyskania stopnia naukowego doktora habilitowanego, zdefiniowane w art. 219 ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r. (Dz. U. z 2021 r., poz. 48, 619 i 1630). oraz w art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595, z późn. zmianami), dotyczące kryteriów oraz oceny osiągnięć w odniesieniu do osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. W związku z tym popieram wnioski o nadanie dr Marzenie Bogus-Spyrze stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie historia.

(-) Andrzej Szmyt